

'uppträda som hög' drager han följande slutsats (*Festskrift till H. Pipping*, 1924, s. 240): »Ett nom. agentis **haukopur** synes därför snarast böra betyda 'höksnabb, oblidkelig angripare, förföljare'. Detta tyckes vara ett passande uttryck för den som skall vara död mans hämnare.» Snarast tycks Jungner ha ansett, att detta maktfyllda epitet har åsyftat ristaren. »Det finns ju med full säkerhet flera runinskrifter, som ej nämna den döde utan blott ristaren (Nordhuglen, Einang, Valsfjord, Vatn). Till denna grupp synes mig Vånga-stenen höra. Arvingen-hämnaren ger förbindelse om skydd och hämnd, ja åstadkommer detta redan till en del.»

Krause (*Runeninskriften im älteren Futhark*, 1937, s. 521) ansluter sig till denna Jungners åsikt: »Hier liegt anscheinend dasselbe Wort in Nom. vor, das auf dem Stein von Noleby als Akk. **hakupo** auftritt. Auf dem Vånga-Stein, der vermutlich einst im Innern eines Grabes lag oder stand, nennt sich also nur der Runenmeister mit einem seine magische Gewalt ausdrückenden Namen.»

En helt annan utgångspunkt för en tolkning har v. Friesen i *Runorna* (1933). Här godtager han den gängse läsningen **haukopur** men anser att **k** står för **g** och att ordet »skall förstås som **haugopur** = fvn. *haugōðr 'högläggning, begravning'. Denna tolkning är icke övertygande. Både ur språklig och praktisk synpunkt lider den av betänkliga svagheter, för vilka Nordén (*Fornvännen* 1934, s. 101 korrektturnot) redogjort.

Nordén är själv inne på tanken att **haukopur**, **hakupo**, vad de tre resp. två första runorna beträffar, innehåller fvn. *haugr* 'hög' men ansätter en sidoform urn. *hawar, varav här stamformen som förled i sammansättning **hawa-* > **ha-*. »Efterleden vore ett **kunþó(n)*, bildat till got. adj. *kunds*, å Nolebysten i vok.?-ack.? s. med fallet -n, å Vångastenen i genitiv på -ur motsvarande gotiskans [skall vara: gutniskans] genitivändelse -ur till *ón*-stammarna (A. Noreen, *Altschw. Gr.* § 246: 2 [skall vara: 426: 2]). Betydelsen blir alltså i förra fallet 'den som stammar från gravhögen': 'gengångerskan', i senare fall 'gengångerskans'.» Även denna tolkning är språkligt långsökt. En parentes med »underförstått: *sten*» räcker icke att förklara den ensamma genitivformen av ett feminint substantiv med synnerligen oklar härledning. För att en sådan hypotes skall bli bärkraftig fordras analogifall. Det måste bestämt framhållas, att utgångspunkten för en tolkning av Vångainskriften måste vara dess egen runföljd **haukopur**. Detsamma gäller Nolebysten med dess inskrift **hakupo**. Vad angår Nolebystenens **hakupo** sväva vi dessutom, genom väsentliga luckor i inskriftens hela runföljd, i okunnighet om dess formella ställning i texten. Det enda säkra partiet i Nolebyinskriften är ju dess inledning av tämligen schablonmässig karaktär. En sammanställning av de båda inskrifterna låter sig alltså icke under nuvarande förhållanden göra. Åtskilligt talar dock för uppfattningen av inskriften på Vg 65 som ett mansnamn, ett nomen agentis 'den som uppträder som en hög'. Alla försök att förklara den djupare innebörden i namnet, vem detta avser och vad det ursprungliga ändamålet med inskriften är, förbli ännu spekulationer.

Om Vg 65 ursprungligen har haft sin plats i en grav, och därvid möjligen haft religiöst-magisk karaktär, eller som ristad bautasten har stått synlig på eller invid en sådan, kan icke heller med säkerhet utrönas. Åsikterna växla. För den förstnämnda meningen uttalar sig Wimmer i a.a. 1887. Det är stenens form och storlek han stöder sig på. Hans åsikt delas av Jungner och Krause. Den motsatta uppfattningen förfäktas av v. Friesen och Nordén. Om Vg 65 se även Vg 63.

Inskriften är landskapets äldsta i sten ristade och dateras till 500-talet, snarast dess förra hälft.

66. Norra Vånga sn, Postgården.

Pl. 53.

Litteratur: B 961, L 1349, T 5. H. Schyllverii 1672 (avskr. i J. P. Carlmark, *Antiqviteter I*, Stifts- och Landsbibl., Skara); J. Peringskiöld, *Monumenta* 9, bl. 89; O. Celsius, *Svenska runstenar* (KB F m 60) 2, s. 313; P. Tham, *Archeologiska Anvisningar*, bl. 11 (ATA), *Egna Manuscripter och Siöborgs Resor*, s. 208 (ATA); P. E. Lindskog, *En korrekt beskrifning om Skara stift* 2 (1813), s. 157; P. A. Säve, *Berättelse* 1862, s. 104 (ATA, tr. i ATS 2, 1869, s. 125); *Fornminnesinventering* 1923 (ATA); *Handlingar* 1923, 1924, 1926, 1927, 1938 i ATA; O. Sjögren, *Sverige* 4 (1933), s. 360.

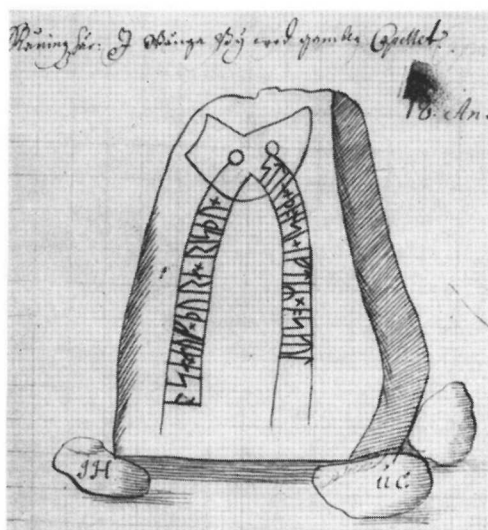

Fig. 97. Vg 66. N. Vånga sn, Postgården.
Efter teckning av Christofersson.

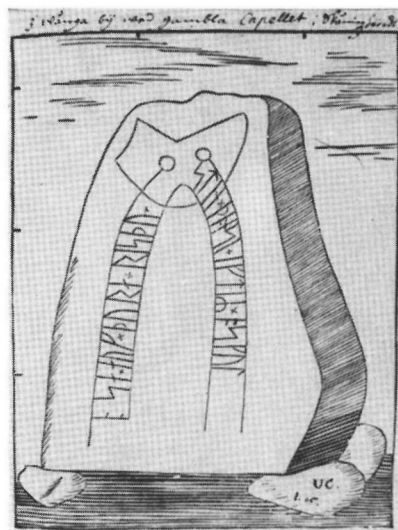

Fig. 98. Vg 66. N. Vånga sn, Postgården.
Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 961).

Äldre avbildningar: Ulf Christofersson, bläckteckning 1687, jämte renritning för B 961 (i KB F 1 7 a, bl. 15); J. Hadorph och U. Christofersson, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta samt B 961; teckning (illa utförd), sign. »H. Rådman Bergman d. 9 sept. 1812» (i Div. Antiq. Anteckningar av Per Tham på Dagsnäs, i Bautil tillhör. kapten E. Malmberg, Ulriksdal); Säve, bläckteckning (i a. a.); O. Erlandsson, blyertsteckning (förlaga till T 5, VFA).

Runstenen står nu rest vid en källarvägg på Postgårdens ägor c:a 1 km. N om Norra Vånga kyrka, 7 m. N om landsvägen Skara–Algutstorp, c:a 75 m. V om avtagsvägen till kyrkan, 25 m. Ö om avtagsvägen till Öttum. Hit flyttades stenen 1927.

De äldsta källorna, från 1600-talet, placera stenen »wed gamble Capellet», senare benämnes platsen »Capelansgården i en hage» (Tham), »Kapellsgården» (Lindskog). Alla uppgifterna avse samma plats c:a 20 m. i NV, där stenen tidigare stått nedanför en kulle, kallad Kapellbacken, på Vånga Humlagårdens ägor. Humlagården hör samman med Postgården.

Rödgrå granit med kvartsinslag i högra kanten. Höjd 1,60 m., bredd 1,08 m. Stenens översta del är avslagen och numera förkommen, varigenom knutornamentet delvis skadats. Denna skada har stenen erhållit efter avtecknandet för K. Torins arbete. På några ställen är ristningsytan genomkorsad av sprickor.

Inskrift:

osa × auk × pura × rispu × stin × panssi × iftir × oskut ×
5 10 15 20 25 30

Asa ok Tora restu sten þannsi æftir Asgöt.

»Åsa och Tora reste denna sten efter Åsgöt.»

Till läsningen: Inskriften börjar utan sk. Bst till 5 u ligger till största delen i en spricka i stenen. 18 i är ej stungen. Undre bst i 30 o är något otydlig men säker. Bistavarna till 34 t äro tydliga.

Tidigare läsningar överensstämja med ovanstående, utom beträffande den vänstra bistaven till 34 t, som icke redovisats i de äldsta källorna.

Om namnet *Asa*, som troligen även förekommer på Vg 178, se Sö 328. *Asgotr* är ett tämligen ofta förekommande namn i runinskrifter (bl. a. Vg 74, 102, 103 samt möjligen Vg 140), se vidare E. Wessén, *Studier till Sveriges hedna mytologi och fornhistoria* (1924), s. 92 f., *Nordiska namnstudier* (1927), s. 82 med not 4.

G. Brusewitz besökte 1862 Norra Vånga utan att finna spår av vare sig Vg 65 eller Vg 66, men han har antecknat följande: »Wid sakristie-dörren ligga bitar af en griftesten, med alldeles enahanda kors som Remmene runsten och troligen hafva dessa bitar förr utgjort en runsten.» Säve (1862) nämner intet om dessa men väl om andra gravstenar »två och en half, för omkring 6 år sedan bortsålda från Vånga kyrka ... ligga såsom trappstenar uti Vånga gästgivarvaregård». Norra Vånga gamla kyrka revs 1875. Gästgivarvaregården är ombyggd. Några ristade stenar finnas nu icke där.

67. Saleby sn, kyrkan. Nu vid Dagsnäs, Bjärka sn.

Pl. 54, 55.

Litteratur: L 1346, T 6. C. G. G. Hilfeling, Resa 1792, s. 2 (red. av P. Tham, i KB F m 57: 1); P. Tham, Saleby Runstenen vid Dagsnäs och Dess Epoquiserande (ATA); N. H. Hård, Cippos runicos ad Dagsnäs positos (1802), s. 7 f.; C. C. Gjörwell, Brevväxling 2 (1802), s. 174 f.; P. E. Lindskog, En korrekt beskrifning om Skara stift 1 (1811), s. 68 not; N. H. Sjöborg, Samlingar för Nordens fornälskare 1 (1822), s. 27 f., 3 (1830), s. 127; E. S. Bring, Om valfarterna och korstågen från Skandinavien till Heliga landet (1827), s. 140; N. J. Löfgren, Kalmar och Dess Stift i Småland, Landskaps-Beskrifning 1 (1828), s. 22 not 2; E. Tuneld, Geografi IV: 1 (1833), s. 245; J. P. Carlmark, Fornlemningar inom Skara församling, s. 30 f. (Stifts- och Landsbibl., Skara); P. A. Säve, Berättelse 1862, s. 109 f. (ATA, tr. i ATS 2, 1869, s. 127); E. Brate och S. Bugge, Runverser (ATS 10, 1887-91), nr 115; O. v. Friesen i Fornvännen 1912, s. 15; E. Linderholm, Nordisk magi 1 (1918), s. 98 f.; H. Jungner, Gudinnan Frigg och Als härad (1922), s. 357 f.; E. Brate, Sverges runinskrifter (1922), s. 43; I. Lindquist, Galdrar (1923), s. 174 f., Religiösa runtexter 2. Sparlösa-stenen (Skrifter utg. av Vet.-soc. i Lund 24, 1940), s. 126 f.; Fornminnesinventering (Bjärka sn) 1923 (ATA); N. Beckman, Några notiser om västgötska runstenar 2 (i: Fornvännen 1925, s. 134 f.); T. Wennström i Festskrift t. J. Mjöberg (1926), s. 287; E. Moltke i Acta phil. scand. 4 (1929), s. 183 f.; K. E. Sahlström m.fl., Gudhems härads fornminnen (1932), s. 133 f.; G. Mattsson, Konjunktiven i fornsvenskan (1933), s. 44; O. Sjögren, Sverige 4 (1933), s. 358; Lis Jacobsen, Forbandelsesformularer i nordiske runeindskrifter (1935), s. 49 f.; Handlingar 1945, 1957 (restaureringsrappr.) i ATA; A. Bæksted, Målruner og troldruner (1952), s. 208, 301; H. Andersen, Runestenenes forbandelsesformularer (1953), s. 7 f.; E. Wessén, Svensk språkhistoria 3 (1956), s. 234.

Äldre avbildningar: Hilfeling, bläckteckning 1794 (i Liljegren, Samlingar Msc:t Runir fol., nr 28, ATA), påskriven av Tham; Två kopparstick, en situationsbild, graverad av Elias Martin, samt en närbild (i Sjöborg a. a., grundar sig på Hilfelings teckning)¹; Säve, bläckteckning (i a. a.); C. A. Bolm, bläckteckning 1878 (ATA), återgiven i Jungner a. a., fig. 37; H. Jungner o. O. v. Friesen, foton, återgivna i Jungner a. a., fig. 38; E. Moltke, foton reproducerade i Jacobsen a. a., fig. 22-25.

Runstenen står nu rest i parken vid Dagsnäs i Bjärka sn, 120 m. N om infartsvägen till gården, 225 m. NV om huvudbyggnaden. Den har suttit i Saleby kyrkas vägg intill 1794, då Per Tham lät föra den till Dagsnäs. C. G. G. Hilfeling, som, synbarligen underrättad av pastor loci, meddelar de äldsta uppgifterna om runstenen, preciserar dess förra belägenhet: »Norr om kyrkan fans en Runsten som har legat till grund af gamla Sacristian, men låg så djupt med Inscription i Jorden att den nu icke kunde afritas». Hilfelings avtecknande ägde i stället rum i september 1794, sedan stenen i augusti samma år förts till Dagsnäs, men innan den ännu rests på sin nuvarande plats. Detta skedde först 1798. I N. H. Hårds dissertation 1802 anges stenen vara förd »a muro, cui affixa erat, turri contiguo, templi parœciæ Salebyensis».

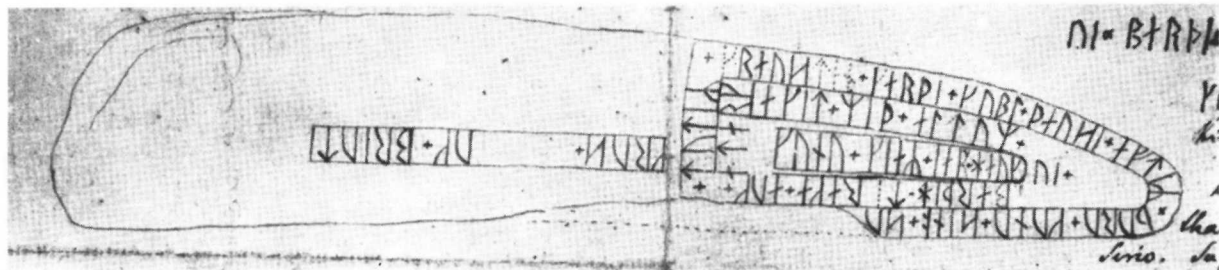

Fig. 99. Vg 67. Saleby sn, kyrkan. Efter teckning av Hilfeling.

¹ Om den förstnämnda säger Sjöborg, a. a. inledn. t. planschdelen: »Vignetten, som endast i de 200 första Exemplaren finnes, visar en märkvärdig Runsten vid Dagsnäs i Wästergöthland, ritad af aflidne Öfversten och Riddaren, Baron Gustaf von Knorring.» Samma bild beskrives som nr 109 i Hans Frölich, *Bröderna Elias och Johan Fredrik Martins gravyrer* (1939).